

Manipulacije s spravo

V Sloveniji se je o spravi začelo govoriti konec 80. let, v času demokratizacije. Prej se ni zdelo nikomur potrebno govoriti o čem takšnem. Le zakaj ne?

Vrh Svetih Treh Kraljev

I.

Danes je povsem jasno, zakaj sta se okoli leta 1990 o potrebnosti sprave zavzemali obe strani. Tista stran, ki je bila do takrat odrinjena na stran, je v spravi videla možnost uveljavljanja resnice in vsega, kar iz tega izhaja (enakopravnost, emancipacija, poprava krivic). Dediči revolucije pa so s spravo hoteli obdržati svoje privilegije, tako materialne kot politične in zgodovinske. Projekt sprave jim je rabil le kot pritisk na njihove dotdanje žrtve. Verjeli so, da jih bodo skozi projekt sprave lahko spet prevarali. V precejšnji meri jim je to tudi uspelo. Če ni šlo s spravo, so za vsak primer uporabili še očitke o revanšizmu.

Sile kontinuitete so obdržale oblast tudi po demokratizaciji. Vprašanje sprave je zato v 90. letih stopilo v ozadje, saj ga tisti, ki so bili na oblasti, niso potrebovali, drugi pa so

imeli več kot dovolj opravkov sami s seboj. Stare sile so bile, politično gledano, popoln zmagovalec. To se je na poseben način manifestiralo s popolnim zmagoslavjem na zadnjih volitvah leta 2000. Na teh volitvah so želi uspeh na podlagi tistega, kar so prej v pol stoletja Slovence naučili. Naučili pa so jih resnice, za katero bi lahko rekli, da je njihova resnica oziroma da gre za prirejeno resnico. Zato danes Slovencev, seveda splošno gledano, dejstva in resnica ne zanimajo kaj dosti. Živeti želijo predvsem čim mirneje s svojimi resnicami, s tistimi torej, s katerimi so »gor rastli«.

Ker so oblastniki prirejeno resnico ves čas močno vcepljali, ima danes mitične razsežnosti. Alergični so na vse tisto, kar to njihovo mitično resnico ogroža. Pomladni politiki so se premalo zavedali tega problema. S slepimi naboji se proti tem mitom

zagotovo ne da bojevati. Spomnimo se samo kakšnega »pomladnega« megalomana v parlamentu, ki je ves čas rohnal nad svojimi političnimi nasprotniki. Kaj je s tem storil? Nič drugega kot mobiliziral kontinuiteto in jo porival za njene okope. Zdravilo proti mitom so dejstva in doslednost, ne pa politične floskule.

II.

Ko se je letos ob izkopavanju grobišča s po vojni pobitimi v Slovenski Bistrici začelo pisati o zločinih komunistov, so nekateri spet začeli govoriti o spravi. Tudi tokrat naj bi jim sprava koristila za zamegljevanje. S pravnimi in političnimi deklaracijami bi hoteli nevtralizirati pravno državo, spoštovanje ustave in zakonov. Verjetno so bila devetdeseta leta dovolj dolgo obdobje, da se je tudi pomladna stran lahko česa naučila,

v tem primeru predvsem, da ne bo več nasedala na videz visokodonečim političnim deklaracijam.

Ko govorimo o spravi, še vedno mislimo predvsem na storilce zločinov oziroma na njihov privilegirani status v naši družbi, njihove žrtve pa so še vedno potlačene in klevetane. Sprava ne more biti nekaj, kar se na hitro in deklarativno zgodi. Sprava zahteva svoj čas, pripravljenost obeh strani, predvsem pa vsebinsko podlago. Sprava, ki skuša obiti dejstva in soočenje z resnico, seveda ne more biti sprava. S poudarjanjem potrebe po pozabljanju, po preseganju preteklosti in z ukvarjanjem samo s prihodnostjo le nadaljujemo dosedanje stanje nasilja nad resnico. S političnimi deklaracijami o narodni spravi skušajo nekateri doseči kompromis, soglasje dveh prizadetih strani. Vsaka stran pri tem zahteva uveljavitev

svojih interesov. Pri uveljavljanju interesov pa dejstva pogosto potegnejo kratko. Pri spravi deklaraciji, ki je nujno tudi kompromis, zato trpi resnica. Če trpi resnica, bo tako dosežena sprava precej šibkega zdravja.

III.

Pred seboj imamo dve strani: zmagovalca v vojni in revoluciji in poraženca. Zmagovalec je revolucijo začel, iz nje prišel kot zmagovalec in nato pobil večino premagancev – tistih premagancev, ki jih je s svojo revolucijo prisilil v bojevanje. Nato je te premagance pol stoletja klevetal, resnico pa zatiral. Že hiter pogled na ta dejstva nam pokaže, da je zmagovalec v svojem bistvu zločinec. Pred seboj imamo torej zločince in njihove žrtve. Le kako naj med njimi sklenemo kompromisni dogovor o dogodkih? Spravo lahko dosežemo med dvema bolj ali manj enakovrednima nasprotnikoma. Ne moremo pa si s spravo pomagati, kadar imamo pred seboj izrazito žrtev in njenega krvnika. Pri vprašanju odnosa med žrtvijo in krvnikom moramo poskrbeti predvsem za delovanje demokratične in pravne države.

Samo skozi pravno državo se da pri žrtvah popraviti, kar se pač da (poprava krivic). Nasproti krvnikom pa se uresničujejo zakoni. Če govorimo o spravi oziroma o spravi deklaraciji, potem mora ta predvsem pomagati vzpostaviti razmere za popravilo krivic in za učinkovito delovanje pravne države. V naših razmerah, v postrevolucionarni družbi, bi

vsako politično vsiljevanje sprave s kompromisarstvom o temeljnih dejstvih pomenilo nadaljevanje nasilja nad žrtvami in nadaljevanje ščitenja privilegijev zločincev.

Kako naj zločinec uveljavi svojo resnico, ki je s svojimi zločini zločinska resnica, in kako naj njegova žrtev popusti pri resnici o zločinah, ki so bili storjeni nad njo? Storilec bi tako spet zmagoval, njegova žrtev pa bi spet izgubljala. Takšna sprava bi bila samo nadaljevanje dosedanjega stanja. To dosedanje stanje pa je nevzdržno. Storilec je pol stoletja živel

privilegirano življenje popolnega zmagovalca. Poleg tega je vsiljeval svojo skrajno prirejeno resnico o preteklosti. Njegove žrtve so bile večinoma pobite, razseljene po svetu ali pa so se morale težko prebijati skozi življenje v domovini. Njihova resnica o sebi in o zločinah nad njimi je bila popolnoma zatrta.

Do neke mere je še danes tako, čeprav je za nami že več kot deset let življenja v demokraciji. V naših učbenikih, zgodovinskih knjigah in enciklopedijah se je odnos do zgodovine le malo spremenil. Ohranila se je podoba o partizanih, ki so se bojevali za svobodo domovine, in o domobrancih, ki so se bojevali proti njim in so bili torej izdajalci. To je seveda povsem izkrivljena podoba.

to pa so lahko počeli le tako, da so pobijali in klevetali tiste, ki so do takrat predstavljali razne ravni oblasti. Ti so se nenadoma znašli v situaciji, ki je bila skrajno težavna. Dežela je bila okupirana, zasedal jo je okupator, ki je vzpostavil svojo oblast, in ta okupator je predstavljal sovražnika za vse Slovence.

V takšnih razmerah je ena stran začela uničevati drugo. V takšni skrajni situaciji se je bilo treba hitro odločiti, kdo je manjši sovražnik: ali okupator z vso svojo takratno močjo, za katerega se je vedelo, da bo odšel, ali domači komunisti, ki so okupacijo izkoristili za vojno proti notranjim političnim nasprotnikom. Z revolucijo napadena stran je že tako bila več kot dovolj prizadeta zaradi

ranjih revolucij, v našem primeru pa prav gotovo ni šlo za kolaboracijo. Naši zgodovinarji še vedno uporabljajo ta povsem napačni in neprimerni ideološko-revolucionarni termin. Ker je bilo v primeru naše protirevolucije sodelovanje z okupatorjem izrazito izsiljeno, in to z obeh strani, s strani revolucije in s strani okupatorja, je tu šlo le za izsiljeno sodelovanje, ki ga ne moremo poimenovati kolaboracija, saj je to poseben termin, za katerega veljajo posebne razmere prostovoljnega sodelovanja, takšnega, ki ni izsiljeno z eksistenčnimi stiskami, kot je bilo v slovenskem primeru.

V.

Pred kratkim so vodilni slovenski zgodovinarji na televiziji še vedno uporabljali ta termin. Televizija je odlični dokumentarrec o povojnih pobojih v Slovenski Bistrici hotela še isti večer nevtralizirati s ponovitvijo dokumentarca o kolaboraciji po Evropi, ki so ga posneli in predvajali pred leti. K sreči je bil dokumentarrec le napovedan, namesto njega pa se je odvilo kratko omizje s petimi zgodovinarji. Avtorji dokumentarca o kolaboraciji po Evropi so namreč v začetku pokazali nekaj posnetkov domobrancev in Nemcev brez vsakršnega komentarja, za kaj je v Sloveniji takrat v resnici šlo. Potem so prikazovali razne »čiste« primere kolaboracije po evropskih državah in povojne obračune s kolaboracionisti. Šlo je za obrazec grde manipulacije, h kateremu se je Televizija Slo-

venija doslej pogosto zatekla.

S spravo naj bi predvsem presegli razkol v družbi. Toda o tem razkolu na takšen način oziroma s starim besednjakom govorijo tisti, ki jim ni všeč nominalna pluralistična družba, kjer imata resnica in pravica svoje trdno mesto. S spravo naj bi dosegli nekaj takšnega, kar smo imeli več desetletij po vojni: splošno premoč ene same zapovedane resnice.

Tisto, kar nekaj velja, je le pošten odnos do resnice in delovanje pravne države. Tega pa v Sloveniji manjka kot puščavi vode.

Ivo Žajdela

Vrh Svetih Treh Kraljev. Danes o nekdanji veliki družini pričajo le še znaki v kamnu. Poglejmo jih, kaj nam hočejo povedati.

Napisana je na podlagi prirejenih podatkov. Pisci, mnogi zgodovinarji, publicisti in politiki, so to zgodbo pisali tako, da so napihovali nekaj razmeroma malo pomembnih detajlov, povsem pa so zamolčevali celo množico najpomembnejših dejstev.

IV.

Kakšna naj bo torej sprava, če povemo, da sta se obe strani bojevali za domovino? To je na neki ravni lahko tudi res, toda v svojem bistvu sta se obe strani bojevali za druge reči. Komunisti so se bojevali za oblast,

okupacije, zdaj pa je bila napadena še v hrbet. Če ne bi bilo revolucije, in to od vsega začetka okupacije leta 1941 in 1942, bi do takrat vodilne slovenske politične sile počasi organizirale odpor proti okupatorju, podobno kot se je to dogajalo drugod po Evropi. Zdaj pa so morale nenadoma zanemariti ta vidik in misliti samo še na to, kako se ubraniti pred izredno agresivno revolucijo.

V slovenskih razmerah govoriti o kolaboraciji in kolaboracionistih je zato zelo nekorektno. Kolaboracija je bila marsikje po Evropi, kjer ni bilo not-